

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС УКЛАДАННЯ СЕРТИФІКАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Ю. П. Прокопенко, Л. М. Коваль

Анотація. У статті досліджено можливості використання штучного інтелекту для укладання сертифікаційних завдань з української мови як іноземної. Проаналізовано ефективність ChatGPT у створенні тестових матеріалів та його роль у персоналізації завдань відповідно до рівня володіння мовою. Дослідження базується на аналізі наукових підходів до розробки мовних тестів, зокрема критеріїв їх валідності й надійності. Результати свідчать про потенціал ШІ у підвищенні об'єктивності оцінювання, що може бути корисним для тестологів та викладачів української мови як іноземної.

Ключові слова: штучний інтелект, сертифікаційне тестування, українська мова як іноземна, автоматизація оцінювання, мовне тестування.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сьогодні в усі сфери суспільного життя активно впроваджують технології штучного інтелекту (далі – ШІ), зокрема й у методику навчання мови як іноземної.

Українська мова як іноземна (далі – УМІ), маючи складну граматичну будову, відмінкову систему та широке лексико-стилістичне розмаїття, потребує особливого підходу під час її вивчення / викладання. У зв'язку з цим одним із лінгводидактичних аспектів, що потребують особливої уваги, є питання забезпечення точного, системного та доступного передавання мовного матеріалу відповідно до рівня володіння мовою. Зважаючи на оперативність реагування, а також на об'ємність інформативних масивів, якими оперує ШІ, використання його як допоміжного інструменту в цій сфері може значно оптимізувати навчальний процес, спрощуючи пояснення граматичних правил, аналізуючи типові помилки студентів та забезпечуючи персоналізовані рекомендації для їх виправлення, однак потребує ретельного методичного опрацювання для збереження автентичності мови та її відповідності потребам мовленнєвої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що штучний інтелект як інструмент у роботі з інформацією не так давно почали застосовувати, сьогодні у сфері лінгводидактики вже наявні праці, виконані з його використанням. Це, зокрема, студії А. Тарановського, В. Самойлова, І. Леонтьєвої, О. Зубенко, Т. Ніколашиної, Л. Лисак, Л. Богуславської, О. Остапович, Н. Остапович, О. Хорошайло й С. Кочергіної.

Постановка завдання. Наше дослідження зорієнтоване на аналіз можливостей використання технологій штучного інтелекту в укладанні сертифікаційних завдань з УМІ. У зв'язку з цим завдання статті окреслюємо як такі:

- випрацювати алгоритм укладання сертифікаційних завдань з УМІ за допомогою ШІ;
- проаналізувати характер створених ШІ завдань у частинах «Письмо», «Слухання», «Говоріння», «Читання»;
- установити рівень об'єктивності та коректності укладених ШІ завдань;
- сформулювати рекомендації щодо використання ШІ в практиці укладання сертифікаційних завдань з УМІ.

Виклад основного матеріалу. У сучасній лінгводидактичній практиці основною формою діагностики мовних параметрів претендентів на визначення рівня володіння мовою постає тест. У нашому дослідженні спираємося на тлумачення тесту, що пропонує І. Зозуля, зокрема, кваліфікуємо його як систему завдань, виконання яких дає змогу визначити рівень сформованості комунікативної компетенції за заздалегідь встановленими критеріями [1, с. 22]. Цілком погоджуємося з дослідницею, що тестування як форма контролю «стимулює активність та увагу студентів на занятті, підвищує їхню відповідальність при виконанні навчальних завдань» [1, с. 22]. Саме тому, на нашу думку, Національна комісія зі стандартів державної мови обрала його як одну з основних форм визначення рівня володіння українською мовою.

З-поміж різних технологій штучного інтелекту високий попит серед користувачів має ChatGPT. О. Семененко зауважує, що це найпоширеніший чат-бот із доступних [2]. Спираючись на такий аргумент, саме ChatGPT обрано як інструмент укладання сертифікаційних завдань у нашому дослідженні.

На основі нашого попереднього досвіду користування ChatGPT було вироблено такий алгоритм укладання сертифікаційних завдань:

1. Створити чат розмови.
2. Задати роль (наприклад, ти – викладач).
3. Сформулювати чіткий запит.

Наприклад: *Створи, будь ласка, завдання для підтесту «Письмо» на рівень А1 з УМІ.*

4. Значити додаткову інформацію (тип завдань, готовий матеріал, приклади, обмеження тощо).

5. Якщо не отримали у відповідь бажаного результату – відредагувати запит, переформулювавши його, або ж натиснути на позначку «Оновити».

Застосування цього алгоритму щодо формування завдань, орієнтованих на діагностику компетенцій претендента з різних видів мовленнєвої діяльності (читання, письмо, говоріння, слухання), має свою специфіку.

Для підтесту «Читання», що перевіряє рівень сприйняття друкованої інформації без читання вголос, методисти традиційно пропонують застосовувати тести з альтернативними відповідями, тести на встановлення відповідності, а також тести множинного вибору [3, с. 138]. Ми дали запит ChatGPT створити завдання з розділу «Читання» для рівня В1 на встановлення відповідності, у відповідь на який він згенерував такий тест:

Прочитайте оголошення та виберіть правильне для кожної ситуації.

<i>Оголошення</i>	<i>Ситуації</i>
А. Курси української мови для іноземців. Запрошуємо всіх охочих! Групи для різних рівнів. Телефонуйте: (044) 123-45-67.	1. Анна хоче вивчати українську мову.
Б. Виставка українського живопису. Відкриття – 15 березня о 18:00 у Міському музеї.	2. Петро шукає роботу.
В. Вакансія: менеджер з продажу. Вимоги: досвід роботи, знання української та англійської мов.	3. Олександр хоче відвідати мистецький захід
Г. Оренда квартири у центрі міста. Телефонуйте за деталями: (067) 987-65-43.	4. Марина шукає житло в місті.

Вважаємо, що загалом таке завдання цілком відповідає основним правилам творення тестових завдань. В аспекті формулювання завдання фокусується увага на одній проблемі, однак, на нашу думку, його варто переформулювати чіткіше: не «Прочитайте оголошення та виберіть правильне для кожної ситуації», а «Прочитайте оголошення та виберіть ситуацію, що відповідає кожному з них». Щодо запропонованих дистракторів, то вважаємо, що вони є гомогенними, правдоподібними та не містять підказок. Отже, таке тестове завдання можна цілком рекомендувати для використання в практиці вивчення УМІ.

Для підтесту «Слухання», що перевіряє здатність претендента розуміти усні висловлювання, зазвичай рекомендують створювати такі типи завдань для розуміння аудіотекстів:

- з альтернативними відповідями;
- одне з альтернативними відповідями, інше – множинного вибору, до кожного з повідомлень;
- на встановлення відповідностей [3, с. 139].

Ми запропонували ChatGPT створити завдання на рівень А1 з альтернативними відповідями та на множинний вибір. У відповідь було отримано п'ять текстів із завданнями до них. Продемонструємо один із них:

Мене звати Анна. Я з Польщі, але зараз живу в Києві. Я працюю в школі.

Правда чи неправда?

Анна живе в Києві. (Правда / Неправда)

Вона працює в лікарні. (Правда / Неправда)

Виберіть правильну відповідь:

Де зараз живе Анна?

- А) У Львові
- Б) У Києві
- В) У Варшаві.

Спираючись на Стандарт державної мови «Українська мова як іноземна. Рівні загального володіння A1–C2» [4], констатуємо, що згенероване завдання за змістом релевантне рівню A1. Щодо формулювання його умови та дистракторів, висновкуємо, що воно відповідає основним правилам створення тестових завдань і може бути використаним у процесі вивчення / викладання УМІ без будь-яких змін.

У підтесті «Письмо», що перевіряє здатність претендента писати зрозумілі тексти на актуальні теми (загальним обсягом згідно з вимогами до певного рівня) із належним послідовним плануванням та поділом на абзаци, як сертифікаційні пропонують завдання двох типів:

1) на створення докладного тексту за вказаними темою і переліком обов'язкових до висвітлення пунктів та з відповідним використанням стильових засобів виразності (обсяг згідно з вимогами до певного рівня);

2) на створення короткого письмового повідомлення відповідно до поданого опису ситуації (обсяг згідно з вимогами до певного рівня) [3, с. 139].

Ми доручили ChatGPT згенерувати завдання першого типу для рівня B1 й отримали ось такий тестовий матеріал:

Напишіть текст обсягом 120–150 слів на тему: «Подорож, яку я запам'ятаю надовго».

У вашому тексті обов'язково розкрийте такі пункти:

- Куди, коли та з ким ви подорожували?
- Що вас найбільше вразило під час поїздки?
- Які труднощі виникли, і як ви їх подолали?
- Чому ця подорож була особливою для вас?

Вимоги до стилю:

- Використовуйте емоційно забарвлені слова та вирази (наприклад: *неймовірний, вражаючий, захопливий*).
- Дотримуйтеся логічної структури (вступ, основна частина, висновок).
- Намагайтеся використовувати складні та поширені речення.

Вважаємо, що ШІ чітко сформулював умову й визначив завдання цього тесту. Нам також імпонує, що у формулюванні, як рекомендують деякі тестологи, використано форму спонукального речення, що полегшує екзаменуваному розуміння суті завдання. Кваліфікуємо це завдання як таке, що можна використовувати в практиці вивчення УМІ без додаткових доопрацювань.

Для усного етапу діагностування мовленнєвих компетенцій претендента розробники тестових завдань пропонують також три альтернативні типи завдань:

- 1) опис ситуації, зображеної на фото;
- 2) монологічне висловлювання на обрану тему;
- 3) діалог з екзамінатором на задану тему або відповідно до заданої ситуації [3, с. 140].

На наш запит створити завдання першого типу ChatGPT видав такий результат:

Розгляньте фото та опишіть людей на ньому.

Що потрібно описати:

- Скільки людей на фото?
- Як вони виглядають? (зовнішність, одяг).
- Що вони роблять?
- Які у них емоції?

(Тут можна вставити згенероване фото або знайдене зображення).

На нашу думку, умову завдання сформульовано чітко та зрозуміло, а також було запропоновано перелік конкретних допоміжних запитань, що сприятимуть ефективнішому продукуванню потрібного опису.

На підставі проаналізованих прикладів, без сумніву, можна стверджувати, що ШІ є ефективним допоміжним цифровим інструментом у процесі розробки сертифікаційних завдань для визначення рівня володіння УМІ.

Однак варто пам'ятати, що попри позитивний бік, використання ШІ має й певні недоліки. По-перше, можуть бути згенеровані некоректні, невідповідні завдання, що вимагає ретельного

редагування запропонованого ШІ контенту з боку викладачів. По-друге, ШІ не завжди здатний правильно інтерпретувати контекст, що також може призвести до помилковості. По-третє, використання ШІ не завжди відповідає принципам академічної доброчесності. У зв'язку з цим М. Науменко та С. Паламар застерігають, що «технології штучного інтелекту працюють за принципом пошуку загальнодоступної інформації через бази даних пошукових систем, опрацювання й надання користувачу даних за запитом відбуваються без зазначення джерела, часто при цьому порушуючи авторське право» [5, с. 70]. По-четверте, недоліком використання ШІ є й те, що викладачі не завжди можуть розрізнити, де завдання виконані студентом, а де – за допомогою технологій ШІ.

Зважаючи на те, що використання ШІ має доволі широкий спектр недоліків, під час його застосування варто спиратися на принцип педагогічної доцільності, відповідно до якого ШІ повинен підтримувати навчальні цілі та сприяти підвищенню якості освіти. До того ж потрібно пам'ятати про субсидіарний підхід щодо застосування ШІ, який має допомагати, а не замінювати традиційні методи оцінювання.

Наприкінці зазначимо, що регулювання використання ШІ в освіті в Україні ще перебуває на етапі розробки. Однак уже наявні певні рекомендації щодо його застосування. Це, зокрема, Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» від 02.12.2020 № 1556-р, Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні на аналітичному порталі «Слово і діло», Розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки» та Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту в Україні Міністерства цифрової трансформації.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Отже, використання технологій штучного інтелекту у викладанні УМІ відкриває нові можливості для автоматизованого створення тестових завдань, підвищення їх об'єктивності та адаптації до рівня знань студентів. Водночас впровадження ШІ в тестування потребує критичного підходу: важливо правильно формувати запити, чітко визначати критерії оцінювання, перевіряти коректність згенерованих завдань. Також потрібно пам'ятати про розумність і доцільність використання цього способу, поєднуючи його з класичними методами викладання. Розробка методичних рекомендацій використання ШІ в аспекті вказаних проблем і є перспективою подальших лінгводидактичних досліджень щодо використання ШІ в мовному тестуванні з УМІ.

Abstract. The article explores the potential of artificial intelligence in developing certification tasks for Ukrainian as a foreign language. It examines the effectiveness of ChatGPT in generating test materials and its role in task personalization based on language proficiency levels. The study relies on an analysis of scientific approaches to language test design, particularly the criteria of validity and reliability. The findings highlight AI's potential to enhance assessment objectivity, making it a valuable tool for test developers and teachers of Ukrainian as a foreign language.

Keywords: artificial intelligence, certification testing, Ukrainian as a foreign language, automated assessment, language testing.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зозуля І. Є. Тест як засіб контролю в навчанні українській мові як іноземній. *Молодий вчений*. № 6.1(70.1). С. 21–26.
2. Семененко О. Що таке ChatGPT і чому він такий популярний. *Finance.ua*. Оновлено 20.02.2023. URL: https://finance.ua/ua/goodtoknow/ChatGPT#headline_22 (дата перегляду: 06.03.2025).
3. Стандартизовані вимоги: рівні володіння українською мовою як іноземною А1–С2. Зразки сертифікаційних завдань / Д. Мазурик, О. Антонів, О. Синчак, Г. Бойко. Київ: Фірма «ІНКОС», 2020. 186 с.
4. Стандарт державної мови «Українська мова як іноземна. Рівні загального володіння А1–С2» / затверджений Рішенням Національної комісії зі стандартів державної мови від 29 серпня 2024 року № 279 «Про затвердження стандарту державної мови «Українська мова як іноземна. Рівні загального володіння А1–С2». URL: <https://mova.gov.ua/diyalnist-i-proyekti/termini/standart-derzhavnoi-movy-ukrainska-mova-iak-inozemna-rivni-zahalnoho-volodinnia-a1-s2> (дата перегляду: 04.03.2025).
5. Науменко М., Паламар С. Штучний інтелект в освіті: використання без порушення принципів академічної доброчесності. *Освітологічний дискурс*. Вип. № 1(44). Київ, 2024. С. 68–83.